AUGUSTIN KAŽOTIĆ, BISKUP ZAGREBAČKI „REFORMATOR“ LITURGIJSKOG PJEVANJA I ZAGREBAČKOG OBREDA

(2. dio)

AMALIJA ŠTUBAN
PREGLEDNI RAD

SAŽETAK

U okviru reforme liturgijskog pjevanja i zagrebačkog obreda bit će prikazana glazbena djelatnost zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića. Na temelju *Kaptolskih statuta*, glavnog izvora za reformu liturgijskog pjevanja, te relevantne domaće i poneke strane literature, analizirat će se Kažotićeve odredbe o vršenju svečanog bogoslužja, ulozi i dužnostima kanonika kantora, ali i o reformi katedralne škole s naglaskom na podučavanje crkvene glazbe i pjevanja. Predstavit će se gregorijansko pjevanje kao jedino liturgijsko pjevanje u zagrebačkom obredu do Kažotićeve reforme. Pjevanje će se još sagledati kao glazbena izvedba u misnom slavlju na koju je mogla utjecati pojava novih oblika liturgijskog višeglasja, karakterističnih za glazbeni stil *ars antiqua*. U obzir će se uzeti pretpostavka pučkog pjevanja u misnom obredu. Iznijet će se posebnosti zagrebačkog obreda te rekonstruirati red mise s naglaskom na pjevane dijelove mise. Uz Kažotićevu reformatorsku djelatnost, razmotrit će se hipoteza o Kažotićevoj skladateljskoj djelatnosti.

Ključne riječi: Augustin Kažotić, liturgijsko pjevanje, gregorijansko pjevanje, višeglasje, zagrebački obred

SUMMARY

Within the framework of the reform of liturgical singing and the Zagreb rite, the musical activity of Augustin Kažotić, bishop of Zagreb, will be presented. Based on the primary source for the reform of liturgical singing, the *Capitular Statutes,* as well as relevant domestic and selected international literature, Kažotić's regulations regarding the celebration of solemn Mass, the role and duties of the canon cantor, and the reform of the cathedral school, with particular emphasis on the teaching of church music and liturgical singing will be analyzed. Gregorian chant will be presented as the traditional form of liturgical singing in the Zagreb rite prior to Kažotić's reform. Liturgical singing will also be considered as a form of musical performance within the celebration of the Mass, which may have been influenced by the emergence of new forms of liturgical polyphony characteristic of the *ars antiqua* style. The possibility of vernacular singing within the Mass will also be taken into consideration. The specific features of the Zagreb rite will be outlined, and the sung parts of the Mass will be reconstructed. In addition to Kažotić's reformist efforts, the study will also address the hypothesis of his possible musical composition activity.

Key words: Augustin Kažotić, Liturgical Singing, Gregorian Chant, Polyphony, Zagreb Rite

1. REFORMA LITURGIJSKOG PJEVANJA

Može se pretpostaviti da je Augustin Kažotić kao redovnik i svećenik posjedovao odgovarajuće glazbeno znanje koje mu je koristilo za provođenje reforme liturgijskog pjevanja. Kažotićevo teorijsko i praktično poznavanje glazbe te doticaj sa suvremenim izvođenjem glazbe i skladateljskim tehnikama (polifonija) zasigurno je utjecalo na odluke i ciljeve njegove reforme liturgijskog pjevanja u zagrebačkoj katedrali.

U ovom će se poglavlju na temelju Kažotićevih odredaba iz *Kaptolskih statuta* najprije prikazati reforma katedralne škole u kontekstu podučavanja klerika crkvenoj glazbi i liturgijskom pjevanju, kojima je obaveza bila pjevanje u bogoslužju. Učenje klerika pjevanju bilo je važno kako bi se reforma liturgijskog pjevanja mogla provesti te održavati. Objasnit će se što je učenje glazbe podrazumijevalo u teoretskom i praktičnom pogledu.

Nadalje će se pisati o Kažotićevoj organizaciji liturgijskog pjevanja kao dužnosti klerika. Kažotić je definirao raspored bogoslužja po kojem su kanonicima bile dodijeljene tjedne službe za pjevanje u bogoslužju. Također će se izdvojiti kanonik kantor, koji je bio zadužen za crkvenu glazbu i liturgijsko pjevanje. Pisat će se o njegovim dužnostima te ulozi u liturgijskom životu zajednice.

O liturgijskom će se pjevanju još pisati kao o glazbenoj vokalnoj izvedbi te na koji način je u tom pogledu Kažotić mogao reformirati, odnosno poboljšati glazbenu izvedbu kako bi liturgijsko pjevanje doveo u korak s tadašnjim glazbenim stilom, čije je glavno obilježje višeglasno pjevanje zahtijevalo nove tehnike i vještine pjevanja u odnosu na dotadašnje gregorijansko jednoglasje. Razmotrit će se mogućnost da je reformom nastojao unaprijediti vokalnu izvedbu te proširiti liturgijsko-glazbeni repertoar novim napjevima višeglasnog oblika te pučkih napjeva na narodnom jeziku.

1. 1. Podučavanje glazbe u zagrebačkoj katedralnoj školi

Augustin Kažotić, došavši na mjesto zagrebačkog biskupa, proveo je reformu katedralne škole koja je djelovala uz Zagrebački kaptol.[1] Primarna svrha djelovanja katedralne škole bila je odgoj i obrazovanje budućih klerika, što je uključivalo podučavanje crkvene glazbe i liturgijskog pjevanja. Taj je aspekt obrazovanja bio važan preduvjet za kvalitetnu glazbeno-liturgijsku izvedbu.

Kažotićeva je reforma bila u skladu s pravilima dominikanskog školstva koja su slijedila odredbe lateranskih sabora i koja su Kažotiću vjerojatno poslužila kao uzor za reformu katedralne škole.[2] Između ostalog, Kažotićeva se reforma očitovala u tome da je za voditelja škole postavio kanonika lektora te mu pritom osigurao nadarbinu. Odredio je da *školovanje treba biti besplatno za one učenike koji si ga nisu mogli priuštiti*[3] te je organizirao

---

[1] Marijan Biškup, *Blaženi Augustin Kažotić: (o. 1260. – 1323.): biskup, prosvjetitelj i zaštitnik siromaha,* (Zagreb, Glas Koncila; Dominikanska naklada Istina, 2002.), 45.

[2] Stjepan Krasić, *Dominikanci: povijest Reda u hrvatskim krajevima,* (Zagreb, Hrvatska dominikanska provincija; Nakladni zavod Globus, 1997.), 70.

[3] Franjo Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata: srednji vijek*, (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993.), 174.; Biškup, *Blaženi Augustin Kažotić: (o. 1260. – 1323.): biskup, prosvjetitelj i zaštitnik siromaha,* 47. Kažotićeva odluka, koja slijedi odluke Lateran-

nastavni program po uzoru na europske škole.[4]

Obrazovni sustav katedralnih škola se, uz proučavanje i čitanje Svetoga pisma, temeljio na iz kasne antike preuzetom sustavu sedam slobodnih vještina, za koji je kršćanski filozof Kasiodor zaslužan da je postao temelj crkvenih i samostanskih škola.[5]

Sustav sedam slobodnih vještina dijeli se na *trivium*, literarni smjer koji je sadržavao gramatiku, retoriku i dijalektiku, odnosno logiku, te *quadrivium*, znanstveni smjer koji je sadržavao matematičke discipline aritmetiku, geometriju, astronomiju i glazbu.[6] Trivij je bio temelj za daljnje učenje kvadrivija te za studije teologije, filozofije i prava. Prvenstveno se u katedralnoj školi poučavala latinska gramatika i logika, što je uključivalo i poučavanje vještine pisanja te retorike,[7] s ciljem učenikova osposobljavanja za svećeničku ili koju drugu službu za koju je izričito važno vladati retoričkim umijećem. No za ovaj rad posebno je važna disciplina glazbe iz kvadrivija.

Srednjovjekovno shvaćanje glazbe proistječe iz prisvajanja antičkog nauka koje su crkveni oci prilagodili nauku kršćanstva.[8] U srednjem vijeku glazba je promatrana više kao znanstvena disciplina,[9] a manje kao umjetnost.[10] Za takvo su shvaćanje glazbe zaslužni Boetije[11] i sv. Augustin,[12] koji je sustav sedam slobodnih vještina uskladio s kršćanskim naukom.[13] Boetije ubraja glazbu među discipline kvadrivija. Dijeli glazbu na tri vrste: *musica mundana* (glazba svjetova koja označuje sklad svemira i njegovog poretka), *musica humana* (sklad tijela i duše) i *musica instrumentalis* (instru-

---

skog koncila, kojom određuje besplatno školovanje te određuje prihod lektoru nalazi se u *Kaptolskim statutima*:

„Pie fuit in lateranensi provisum concilio, ut per unamquamque kathedralem ecclesiam magistro, qui clericos eiusdem ecclesie, aliosque scolares pauperes gratis instrueret, aliquod competens beneficium preberetur, quo et docentis relevaretur necessitas et via pateret discentibus ad doctrinam." Usp. Ivan Krstitelj Tkalčić, *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije*. *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis,* sv. II, Zagreb, 1873.-1874. (dalje: MHEZ II), 77.

Također se navodi da klerici koje tijekom školovanja uzdržava zagrebačka crkva imaju obavezu sudjelovati u bogoslužju, što podrazumijeva da su dužni i pjevati:

„Clericos vero ecclesie, de quibus in ipso concilio exprimitur, intelligimus non solum canonicos vel prebendarios nostre ecclesie, sed et nostros nepotes seu ex nobis singulorum et eciam alios scolares, qui nostris expensis seu victualibus sustentantur, dummodo divina frequentent officia, sicut fuit et alias consvetum." MHEZ II, 78.

4 Biškup, *Blaženi Augustin Kažotić: (o. 1260. – 1323.): biskup, prosvjetitelj i zaštitnik siromaha,* 45.

5 Marina Ćurković, „Uloga Katoličke Crkve u obrazovanju i školskom sustavu u srednjem vijeku", diplomski rad, Sveučilište u Splitu, 2021., 8.

6 Hubert Jedin, *Velika povijest crkve*, III/I (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1971.), 84.; Marko Jerković, „Djelovanje Zagrebačkog kaptola i njegovi kanonici u 14. stoljeću", doktorski rad, Zagreb, Hrvatski studiji, 2011., 262.; Marijan Biškup, ,,Teološke škole u Hrvatskoj prije osnutka zagrebačkog sveučilišta (1669.)", u: *Croatica Christiana periodica*, 3, br. 3 (1979.), 53.

7 Jerković, „Djelovanje Zagrebačkog kaptola i njegovi kanonici u 14. stoljeću", 262.

8 Katarina Koprek, *Modaliteti gregorijanskih napjeva*. *Povijesni pregled i interpretacijske mogućnosti,* (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu; Katolički bogoslovni fakultet, 2019.), 69.

9 Termin *musica* se u srednjem vijeku odnosio na spekulativnu znanost koja je proučavala proporcionalne odnose između tonova, dok su se termini *cantilena* i *cantus* odnosili na glazbu koja se izvodi. Usp. Joseph Dyer, „The Place of Musica in Medieval Classifications of Knowledge", u: *The Journal of Musicology*, 24, br. 1 (2007.), 3.

10 Josip Andreis, *Povijest glazbe I,* (Zagreb: Liber; Mladost, 1975.), 96.

11 Severin Boetije (oko 470. – 524.)

12 Aurelije Augustin (354. – 430.)

13 Ćurković, „Uloga Katoličke Crkve u obrazovanju i školskom sustavu u srednjem vijeku", 8.

mentalna glazba kao i ljudska glazba, odnosno pjevanje).[14]

Boetijev didaktički spis *De institutione musica* (*Upućivanje u glazbu*) temelji se na grčkoj glazbenoj teoriji[15] te je bio je izvor za srednjovjekovne glazbene traktate.[16] U spisu Boetije piše o teoriji glazbe kroz matematičke proporcije, na temelju kakve se vjerojatno oblikovala nastava i temeljilo podučavanje. Ovaj spis obrađuje uvod u glazbeni odgoj, temeljne elemente glazbe, vrste konsonanci te podjelu ljestvica na tetrakorde. Također, tu se ubraja spis sv. Augustina *De musica* (*O glazbi*),[17] koji je napisan u formi dijaloga učitelja i učenika. Sv. Augustin piše da je „glazba znanost dobrog mjerenja"[18] po čemu se glazba kao termin odnosi na matematičku znanost, u odnosu prema brojevima, dok samo slušanje glazbe spada na niži stupanj glazbene umjetnosti.[19]

U 11. st. se počinju razvijati nove metode praktičnog poučavanja (učenje pjevanja i kompozicije),[20] za što je bio zaslužan srednjovjekovni glazbeni teoretičar i reformator glazbene pedagogije Guido d'Arezzo.[21] Naime, osmislio je sustav solmizacije kojim se olakšalo pamćenje melodija i učenja pjevanja. Osim toga, smatra se da je uveo četvrtu crtu u notnom sistemu, čime je omogućeno precizno bilježenje visine tona. Svojim je inovacijama znatno olakšao sveukupno učenje glazbe te svakodnevnu glazbenu pjevačku praksu.[22]

Za crkvenu glazbu u zagrebačkoj katedralnoj školi bio je zadužen kanonik kantor i njegov pomoćnik subkantor. Kantor je podučavao učenike katedralne škole glazbi i liturgijskom pjevanju.[23] Nastava je vjerojatno uključivala učenje teorije glazbe i notnog pisma te s praktične strane vježbanje pjevanja, odnosno vježbanje napjeva koji su bili predviđeni za izvođenje u određenom liturgijskom slavlju, bilo nedjeljnom ili za određeni blagdan ili svetkovinu.[24]

Nastava glazbe se održavala u određene dane: osam dana prije Božića, osam dana prije Uskrsa (ne uključujući Cvjetnicu, Veliki četvrtak, Veliki petak te Veliku subotu), zatim po dva dana koji prethode sljedećim blagdanima: četiri blagdana Blažene Djevice Marije, blagdanu Uzvišenja sv. Križa, sv. Ivana Krstitelja, sv. Mihovila arhanđela, Svih Svetih, sv. apostola Petra i Pavla te svetih Stjepana i Ladislava. Također, tu su bili uključeni i dani uoči mjesnih blagdana s vlastitim misnim obrascima te sve subote kao priprema za nadolazeću nedjelj-

---

14 Koprek, *Modaliteti gregorijanskih napjeva*, 69.; Jacques Chailley, *Povijest glazbe srednjega vijeka*, (Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2006.), 23.

15 Andreis, *Povijest glazbe I,* 96.

16 Koprek, *Modaliteti gregorijanskih napjeva*, 70.

17 Marina Ćurković, „Uloga Katoličke Crkve u obrazovanju i školskom sustavu u srednjem vijeku", diplomski rad, Sveučilište u Splitu, 2021., 8.

18 Aurelije Augustin, *O glazbi. – De musica* (prijevod Emil Čić; Tihomira Mršić), (Zagreb, Naklada E. Čić, 2010.),15.

19 Koprek, *Modaliteti gregorijanskih napjeva*, 68.

20 Jedin, *Velika povijest crkve*, III/I, 374.

21 Oko 995. – oko 1050.

22 Andreis, *Povijest glazbe I,* 103.

23 Ova se kantorova dužnost iznosi u *Kaptolskim statutima*:
„Officio cantoris incumbit similiter chorum frequentantes clericos quoscumque instruere ad artem musicam, et periciam cantandi in divino officio ordinate ad laudem domini nostri Jhesu Christi, quamvis hec per succentorem consveverunt exerceri ex ordinacione et commissione cantoris." MHEZ II, 82.

24 Jerković, „Djelovanje Zagrebačkog kaptola i njegovi kanonici u 14. stoljeću", 263.

nu misu. U slučaju da je u subotu bio neki blagdan, pjevanje bi se održalo u petak.[25] Kanonik kantor je određivao glazbeno-liturgijski repertoar za određene blagdane.[26] Tijekom svih prethodno navedenih dana nije se održavala druga nastava.[27]

Kažotićeve odredbe o organizaciji nastave glazbe i pjevanja pokazuju da je nastava bila organizirana prema liturgijskom kalendaru te je vjerojatno bila praktične naravi, što bi značilo da je kanonik kantor imao probu s klericima na kojoj su vježbali glazbeno-liturgijski repertoar za nadolazeći blagdan.

Moglo bi se reći da je glazba bila najvažnija disciplina iz kvadrivija za polaznike katedralne škole koji su se školovali za svećenike, budući da je neposredno bila povezana s njihovim službama. Poznavanje crkvene glazbe, njezinih zakonitosti te posebice umijeća pjevanja bilo je prijeko potrebno klericima koji su sudjelovali u bogoslužju jer je glazba, odnosno pjevanje, sastavni dio liturgije. Također, poznavanje umijeća pjevanja klericima je svakako moglo koristiti za razvijanje jasne dikcije i pravilne vokalne impostacije kod čitanja ili propovijedanja u bogoslužju. Upravo je jedna od dužnosti kanonika lektora bila da pazi na ispravan izgovor onih klerika koji su izvršavali službu čitača u bogoslužju.[28]

1. 2. Reforma liturgijskog pjevanja kao kleričke dužnosti

Kažotićeve odredbe koje se odnose na liturgijsko pjevanje kao obavezu klerika nalaze se u *Kaptolskim statutima*. U drugom dijelu *Statuta* u drugom poglavlju *De ordine quo beneficiati in ecclesia maiori in divino officio teneantur suas servare ebdomadas*[29] (*Raspored po kojem nadarbenici imaju obavezu vršiti bogoslužje u stolnoj crkvi*)[30] nalazi se Kažotićeva odredba o rasporedu bogoslužja po kojem su kanonici trebali vršiti bogoslužje u zagrebačkoj katedrali.[31] Kažotić je odredio da kanoni-

[25] „Dies musice artis predicte instruccioni deputati, existunt: Primo ante festum nativitatis dominice dies octo inmediati. Item ante festum resurreccionis dominice similiter octo mediati scilicet preter diem palmarum, cene domini, parascenen et sancti sabbati. Item duo dies precedentes non feriati, festa quatuor beate virginis singula, exaltacionis sancte crucis, sancti Johannis baptiste, beati Mychaelis archangeli, omnium sanctorum, beatorum Petri et Pauli apostolorum, sanctorum Stephani et Ladizlai regum. Item singuli dies precedentes festa proprias habencia ystorias et dies sabbati semper pro diebus dominicis, nisi tune festum occurrat pro quo feria sexta cedat cantorie." MHEZ II, 82.
Marijan Biškup, „Teološke škole u Hrvatskoj", u: *Croatica Christiana periodica*, 3, br. 3 (1979.), 56.; Jerković, „Djelovanje Zagrebačkog kaptola i njegovi kanonici u 14. stoljeću", 263.

[26] Miho Demović, *Da li je Augustin Kažotić prvi poznati hrvatski glazbenik*, diplomski rad. Zagreb: Institut za crkvenu glazbu „Albe Vidaković", 1969., 11.

[27] Kada se održavala nastava glazbe i pjevanja kao priprema za nadolazeće blagdane nije se održavala nastava trivijuma:
„Ut modum docendi inponamus scolastico, necessarium est, ex quo de hiis pro posse disponimus, ut scolares proficiant in doctrina. Videtur ergo, ut noster scolasticus dierum quolibet non cantui - deputato. non festivo aliquo per iura canonica vel nostros prelatos venerari iniuncto, de mane legat gramaticalia pro capacitate plurium audiencium necessaria…", MHEZ II, 78.
Jerković, „Djelovanje Zagrebačkog kaptola i njegovi kanonici u 14. stoljeću", 263.

[28] „Item cantantes ewangelium, epistolas, prophecias, vel lectiones legentes in officio divino pupplice et ordinarie in ecclesia maiori, attendere et corrigere in accentibus errantes, ac male aliqua proferentes, qui prius in hiis per ipsum, vel per sublectorem instrui debuerunt." MHEZ II, 77.

[29] MHEZ II, 65.

[30] Miho Demović, „Glazbena djelatnost Augustina Kažotića (1260?-1323.)", u: *Sv. Cecilija* 29, 3 (1969.), 77.

[31] *Isto*.

ci zagrebačkog kaptola imaju obavezu svaki dan pjevati misu i časoslov te je odredio kazne za one kanonike koji ne bi bili u mogućnosti određenog dana pjevati niti pronaći nekoga tko bi ih zamijenio u pjevanju.

Članovi kaptola, klerici i kanonici, u zamjenu za nadarbine koje su posjedovali kao izvor prihoda[32] svakoga dana bili su obavezni sudjelovati i pjevati u bogoslužju u katedrali i zajedno moliti časoslov.[33] Zbog toga je Kažotić odredio njihove liturgijske dužnosti. Uostalom, za postizanje kanonikata jedan je od uvjeta bilo posjedovanje vještine pjevanja,[34] budući da je sudjelovanje u bogoslužju pretpostavljalo pjevanje. Određivanjem kanoničkih liturgijskih dužnosti poticalo se redovito sudjelovanje u liturgijskom pjevanju, ali i održavao red jer je svaki dostojanstvenik znao kad i što treba pjevati. Kažotić je odredio svećenike hebdomadare ili sedmičare,[35] odnosno tjedne službenike koji su se trebali držati rasporeda po kojem su naizmjence zajedno pjevali zborne mise (*missas chori*) i časoslovne molitve.[36] Raspored je izgledao ovako: prvi tjedan za predvođenje bogoslužja bio je zadužen biskup, drugi tjedan zagrebački prepozit, treći tjedan lektor, četvrti tjedan kantor, peti tjedan čazmanski prepozit, šesti tjedan katedralni arhiđakon, sedmi tjedan dubički arhiđakon te osmi tjedan komarnički arhiđakon.[37]

Svakom je hebdomadaru bila dodijeljena asistencija đakona, a svakom đakonu subđakona[38] koji su trebali pjevati poslanice i evanđelja u određenom tjednu. Jednostavni kanonici, kojih je bilo više, nisu bili raspoređeni na pjevanje u bogoslužju, već su pjevali one dijelove mise koji nisu nikome bili dodijeljeni, što također uključuje pjevanje službe riječi – poslanice, evanđelja te prema tadašnjoj liturgijskoj praksi vjerojatno psalama. Za pjevačku službu dobivali su plaću koja je trebala nadoknaditi gubitak – s obzirom da im nije bila dodijeljena tjedna služba, od nje nisu mogli računati na prihode.[39] Dio jednostavnih

[32] "…secundum ordinem dignitatum et personatuum ac aliorum ex vobis, qui-dam in sacerdotali, quidam in dyaconatus et al'qui in subdyaconatus ordinibus, prout patet superius, suorum tenentur officiorum exsolvere debita, que, ut percepimus, interdum negliguntur in quibusdam et male, cum beneficia propter officia concedantur secundum canonica instituta." MHEZ II, 66.

[33] "Ipse namque inter cetera precepisse reperitur, ut eciam iuris est, quod singuli ex nobis, non impediti racionabiliter, debeant omni die ad omnia divina officia ordinaria et horas perficiendas in ecclesia maiori cum effectu convenire per se vel per alios, ad que, propter beneficia que percepimus, contemplacione ipsius ecclesie obligamur…", MHEZ II, 65.

[34] Ivan Krstitelj Tkačić, „Stari bogoslužni obred u stolnoj crkvi zagrebačkoj", u: *Katolički list*, br. 27 (1895.), 210.

[35] Demović, „Glazbena djelatnost Augustina Kažotića", 3, 77.

[36] „…constituens, quod annuatim infra-scripti ebdomadarii, qui debent esse in sacerdotali ordine ex debito per se vel per suos quandoque ydoneos substitutos missas chori, que magne misse dicuntur, comuniter in ecclesia maiori cantare teneantur omni die, quociens occurrit in ordine iterando." MHEZ II, 65.

[37] „Ex quibus primam ebdomadam ipse dominus episcopus servare, ut predicitur, obligetur, secundam zagrabiensis prepositus, terciam lector, quartam cantor, quintam prepositus chasmensis, sextam archidiaconus kathedralis, septimam archidiaconus dubicensis, et octavam archidiaconus de Kamarcha." MHEZ II, 65.; Demović, „Glazbena djelatnost Augustina Kažotića", 3, 77.

[38] U 6. stoljeću čitanja u bogoslužju preuzima subđakon, a lektor, koji je do onda bio predstojnik čitača, prelazi u *scholu cantorum*, pjevački zbor. Usp. Zvonko Pažin, „Liturgijska služba čitača nekad i danas; Mogućnosti i perspektiva", *Živo vrelo*, god. XLI, br. 7 (2024.): 3.

[39] "Et quoniam, ut plurimum residentes canoni-

kanonika bio je raspoređen na tjednu službu u službi subđakona s obavezom pjevanja poslanica. Bili su podijeljeni u tri reda, a u svakom ih je redu bilo devet. Za pjevanje i čitanje bili su raspoređeni od starijih prema mlađima.[40] Jedan je red prebendara čitao mise u čast Blažene Djevice Marije, drugi je red vodio prigodničarske mise (*peculiares*), dok je treći red čitao mise za pokojne.[41]

Kanonici su bili obavezni svaki dan prisustvovati te pjevati na obredima jutarnje i večernje molitve časoslova te na obredima mise, posebice svečanim misama nedjeljom i blagdanima.[42] Hebdomadari su u svojem određenom tjednu trebali osobno pjevati mise za svečane svetkovine, a za jednostavnih svetkovina mogli su imati zamjenika. Oni kanonici koji nisu imali dužnost predvoditi obred trebali su pjevati u koru.[43] U slučaju da su opravdano bili odsutni s obreda trebali su pronaći dostojnog zamjenika klerika, vještog u pjevanju i čitanju u koru.[44]

U *Statutu* se navodi da je biskup Kažotić također provodio odredbe koje je donio,[45] a koje se tiču pjevanja u bogoslužju, čime je kao biskup izravno sudjelovao u takvom rasporedu bogoslužja.

Kako bi održao ovakav raspored i pjevanje u bogoslužju, Kažotić je donio odredbu koja se tiče disciplinskih mjera u obliku kazni. Kanonik koji na obične dane ne bi prisustvovao pjevanju mise i večernje molitve časoslova, a posebice nedjeljom ili blagdanima na obredima jutarnje i večernje te mise, trebao je biti kažnjen,[46] osim ako bi opravdano bio spriječen i imao zamjenika, kako je već spomenuto. Prema odredbi bi kažnjeni kanonik bio sankcioniran uskraćivanjem pola mjere vina.[47]

U nastavku drugog poglavlja *Statuta* spominju se odredbe biskupa Ladislava Kobola[48] iz 1329. godine, koje su donesene zbog lošeg izvršavanja i zanemarivanja kanoničkih dužnosti i obaveza službe pjevanja jutarnje i večernje molitve časoslova te mise. U odredbama se poziva na navedene Kažotićeve odredbe,[49] što može biti

---

ci simplices huiusmodi ultra numerum predictum inveniuntur, de divisionibus talium qui superfuerunt, pro qualibet eorum ebdomada in ordine occurrente recipiantur tres denarii cum medio, cum quibus suppleantur defectus in cantandis missis, ewangeliis et epistolis…" MHEZ II, 65.

40 Jerković, „Djelovanje Zagrebačkog kaptola i njegovi kanonici u 14. stoljeću", 67.

41 *Isto*.

42 Demović, „Glazbena djelatnost Augustina Kažotića", 3, 77.

43 Demović, *Da li je Augustin Kažotić prvi poznati hrvatski glazbenik,* 10.

44 „Et insuper omni die ad misse officium et hore vesperarum. videlicet per clericum habentem periciam in choro cantandi et legendi pro cuiuslibet hore vel officii ex predictis omissione,…" MHEZ II, 65.

45 "Pium est et meritorium ea in memoria retinere et sequi pro posse, que ille pater sanctus, dominus Augustinus, felicissime recordacionis, olim ecclesie nostre dignissimus episcopus, non solum servandum instituit, sed eciam gessit, que longa sunt et sic breviter explicari non possent." MHEZ II, 65.

46 "Preterea idem pater instituit, quod quicumque diebus dominicis et festivis sollemnibus in novem leccionum, vel hiis equipollentibus, saltem ad horas matutini et vesperarum ac misse officium non veniret personaliter, si non fuerit, ut predictur, impeditus racionabiliter, vel impeditus per suum vicarium sive clericum hiis non interfuerit." MHEZ II, 65.

47 "…puniatur in media mensura vini, que est pars octava cubuli vel eius valore de divisionibus occurrentibus, si vinum ad porcionem talis in comuni cellario non extaret, que exacta pauperibus largiantur." MHEZ II, 65.

48 Bio je zagrebački biskup 1326. – 1342. godine.

49 "Iuxta ordinacionem et constitucionem vene-

potvrda razloga zbog kojega je biskup Kažotić izvorno donio navedene odredbe te također upućuje na mogućnost da se od donošenja njegovih strogih odredbi ponašanje kanonika u odnosu na pjevanje u bogoslužju nije puno promijenilo, u smislu da se kanonici nisu strogo pridržavali pjevačkih obaveza zbog kojih je Ladislav postrožio Kažotićeve kazne, povećavši kaznu na jednu mjeru vina.[50]

1. 3. Kanonik kantor

U trećem dijelu *Statuta* u trećem poglavlju *De cantore, eius offcio et redditibus, et de succentore similiter*[51] (*O kantoru, njegovim dužnostima i prihodima te o podkantoru*) iznose se dužnosti kanonika kantora i njegovog pomoćnika podkantora. Odredbe je u ovom poglavlju također najvjerojatnije donio Kažotić.[52] U poglavlju se spominje kantorov status po kojem je ubrojen među kaptolske dostojanstvenike, a njegovo je mjesto nakon kanonika lektora.[53]

Kanonik kantor imao je važnu ulogu u izvođenju crkvene glazbe u katedrali te je glazbeno oblikovao liturgijska slavlja. Kao što je spomenuto, poučavao je učenike katedralne škole, ali i sve svećenstvo te mlađe klerike vježbao u pjevanju[54] kako bi se osposobili za pjevanje u bogoslužju, što je uključivalo pjevanje misa, evanđelja ili poslanica te časoslova.[55] Ravnao je svim liturgijskim službenicima tijekom liturgijskog pjevanja,[56] kojih je u koru najmanje moglo biti 60, uzevši u obzir da je u Kažotićevo vrijeme kaptol brojao 32 kanonika, uz 12 prebendara te ostalih klerika katedralne škole.[57] Takav je broj klerika omogućavao izvođenje složenoga liturgijsko-glazbenog repertoara. Kantor je također bio zadužen za organiziranje i vođenje pjevačkih proba koje su bile nužan preduvjet za pravilno i usklađeno liturgijsko pjevanje zbora kanonika pjevača.[58] Također je određivao

---

rabilis patris, domini fratris Augustini, sancte memorie predecessoris nostri in ipsa nostra ecclesia, secundum ordinem dignitatum et personatuum ac aliorum ex vobis, quidam in sacerdotali, quidam in dyaconatus et aliqui in subdyaconatus ordinibus, prout patet superius, suorum tenentur officiorum exsolvere debita, que, ut percepimus, interdum negliguntur in quibusdam et male, cum beneficia propter officia concedantur secundum canonica instituta. Quare vobis damus firmiter in preceptis, quatenus vestra officia eo modo, sicut predecessor supradictus constituit et precepit per vos ipsos et quandoque causa racionabili excusante, per alios ydoneos studeatis sollicite adimplere, nec exinde defectus appareat aliqualis." MHEZ II, 66.

[50] „Quicumque autem ex vobis non impeditus racionabiliter, de quo impedimento se teneatur excusare humiliter, secus fecerit, pro cuiuslibet officii huiusmodi obmissione et specialiter misse et vespere die quolibet, unam cubulum vini vel eius valorem eo ipso solvere obligetur ad manus cantoris vel eius succentoris…", MHEZ II, 66.

[51] MHEZ II, 80. str.

[52] Demović, *Da li je Augustin Kažotić prvi poznati hrvatski glazbenik,* 11.

[53] „Cantor nostre ecclesie ex vi denominacionis eiusdem cantoratus, qui est dignitas vel pocius personatus, optinet locum in choro dextro circa prepositum nostre ecclesie et vocem in capitulo inmediate post lectorem habet." MHEZ II, 80.

[54] Jadranka Neralić, *Put do crkvene nadarbine: Rimska kurija i Dalmacija u 15. stoljeću,* (Split: Književni krug, 2007.), 108.

[55] "Officio cantoris incumbit similiter chorum frequentantes clericos quoscumque instruere ad artem musicam, et periciam cantandi in divino officio ordinate ad laudem domini nostri Jhesu Christi, quamvis hec per succentorem consveverunt exerceri ex ordinacione et commissione cantoris." MHEZ II, 82.

[56] "Hic omnibus ministris in divino officio, quod canendo publice in maiori ecclesia expediatur, preest." MHEZ II, 80.

[57] Demović, *Da li je Augustin Kažotić prvi poznati hrvatski glazbenik*, 9.

[58] „Cure sive sollicitudini cantoris incumbit similiter considerare curialiter, quibus diebus, qualiter

repertoar za određene blagdane.[59]

Međutim, važno je spomenuti kantorovu duhovnu odgovornost kao predvoditelja liturgijskog pjevanja te glazbenog oblikovatelja liturgijskih slavlja, koja je nadilazila čisto glazbenu dimenziju njegove uloge u liturgiji. Kažotić navodi da kantorova obaveza nije samo tehnički nadzor i predvođenje pjevanja, već da liturgijsko pjevanje, koje podrazumijeva pjevanje gregorijanskog korala kao pjevane molitve,[60] treba biti shvaćeno kao zajednička molitva zajednice kanonika i Crkve te potaknuti pobožna raspoloženja u onima koji pjevaju i slušaju.[61] Na taj način pjevani dio liturgije postaje izraz duhovnog iskustva.[62] Osim duhovne, gregorijansko pjevanje ima i umjetničku dimenziju.[63] Umjetnička vrijednost izvedbe gregorijanskog korala ovisi o duhovnom stanju izvođača te o njegovim sposobnostima interpretacije gregorijanskog korala[64] te se tako umjetnički aspekt isprepleće s duhovnim aspektom gregorijanskog pjevanja koji počiva na vjerskom iskustvu umjetnika izvođača i slušatelja.[65] Kantor je odabirom gregorijanskog repertoara u liturgiji mogao pridonijeti duhovnom iskustvu slušatelja.[66]

Kao i ostali kanonici, kantor je trebao živjeti u skladu s povjerenom mu službom te tako svjedočiti svoju vjeru u svakodnevnom djelovanju.[67] Njegova odgovornost u duhovnom životu zajednice uključivala je nadzor nad ostalim klericima jer pravilno izvođenje liturgijskog pjevanja ujedno podrazumijeva disciplinu, redovitost i prisutnost članova kaptola na obaveznim molitvenim časovima jutarnje i večernje te misnom slavlju.[68]

---

chorus regatur et perficere ordinate.“ MHEZ II, 82.

59 Demović, *Da li je Augustin Kažotić prvi poznati hrvatski glazbenik,* 11.

60 Katarina Koprek, „Gregorijanski napjevi Velikog tjedna“, u: *Historical contributions = Historische Beiträge*, 25, br. 31 (2006.): 122.

61 „Nam talis cantus, oraciones sunt, que fiunt in personam tocius populi et dicuntur tales oraciones vocales; vox autem oracionibus adiungitur triplici racione: primo ad excitandam interiorem devocionem, verbis enim et signis nos ipsos interius excitamus ad sanctum augendum desiderum, secundum beatum Augustinum; secundo ad reddicionem debiti, ut scilicet serviat orans deo… se totum corde et corpore, tercio ex quadam redundancia… anima in corpus ex vehementi affeccione, unde psaltes: letatum est cor meum et exultavit lingua mea.“, MHEZ II, 80.-81.
Koprek, „Gregorijanski napjevi Velikog tjedna“, 124.

62 Koprek, „Gregorijanski napjevi Velikog tjedna“, 124.

63 *Isto,* 122.

64 *Isto*, 125.

65 Kantorova uloga u predvođenju liturgijskog pjevanja trebala je poticati duhovne plodove:
-Et quoniam oracio procedit ex radice caritatis, penes quam consistit omne meritum, per quam eciam revelantur secreta divina, ut dicit canon, ideo requiritur necessario, quod cantor ita presit orantibus, ut predicitur, in ecclesia maiori in cantibus, ut per eius discrecionem et sollicitudinem exinde fructus devocionis et affeccionis audientibus et canentibus cum affectu acrescat…“, MHEZ II, 81.

66 Koprek, „Gregorijanski napjevi Velikog tjedna“, 125.

67 „…quia fit plerumque, sicut dicit canon, ut in sacro ministerio dum blando vox queritur, congrua vita negligitur et cantor minister deum moribus stimulat, cum populum vocibus delectat; et iterum, quid prodest dulcedo vocis sine dulcedine cordis, frangis vocem, frange et voluntatem, servas consonanciam vocum, serva et concordiam morum, ut per exemplum concordes simus proximo, per voluntatem deo, per obedienciam magistro.“, MHEZ II, 81.

68 „Pertinet eciam ad cantoris officium execucio constitucionis que incipit: Pium') et sequentis ibidem, cuius constitucionis vel quarum si bene cantor perpendat tenorem et perducat ad effectum pro posse contenta in eodem, proculdubio officia maioris ecclesie perficientur semper honorabiliter ad salutem nostram et populi christiani.“, MHEZ

1. 4. Liturgijsko ili gregorijansko pjevanje

U ovom će poglavlju liturgijsko pjevanje biti sagledano kao sastavni dio misnoga obreda, odnosno kao glazbena izvedba koja ima liturgijsku funkciju. U razdoblju kojim se rad bavi liturgijsko se pjevanje u zagrebačkom obredu ostvarivalo gregorijanskim napjevima na latinskom jeziku.

Glavna obilježja gregorijanskog pjevanja uključuju jednoglasje te vokalno izvođenje, bez instrumentalne pratnje.[69] Gregorijansko pjevanje je molitva te je neodjeljivo povezano s liturgijskim tekstom na temelju kojega su se gregorijanske melodije oblikovale. Liturgijski je tekst uglavnom uzet iz Biblije, posebice iz knjige Psalama.[70] Tekstovi gregorijanskih napjeva koji nisu preuzeti iz Svetoga pisma pripadaju srednjovjekovnoj poeziji sadržanoj u himnima i sekvencama, koje su se počele formirati od 9. stoljeća.[71]

Razvoj višeglasja sredinom 13. st. postupno potiskuje prevladavajuću liturgijsku praksu jednoglasnoga gregorijanskog pjevanja. No gregorijanske melodije, za koje se smatralo da su božansko nadahnuće i jedna vrsta glazbene i liturgijske dogme koju treba poštovati i na njoj dalje graditi bez velikih izmjena,[72] i dalje su se koristile kao predložak u prvim polifonim skladbama, kao što je organum.[73] Dok je gregorijansko pjevanje nastajalo na molitvenim i liturgijskim načelima, liturgijska višeglasna glazba počela se ravnati prema umjetničkim načelima. Daljnjim razvojem višeglasja i njegovih glazbenih oblika liturgijska se glazba profanizirala odmičući se od izvornoga gregorijanskog pjevanja.[74] Zbog velike profanizacije liturgijske glazbe, papa Ivan XXII. izdao je konstituciju 1325. godine, dvije godine nakon Kažotićeve smrti, kojom je zabranio prekomjernu upotrebu višeglasja, čime je naglasio važnost gregorijanskog pjevanja kao temelja crkvene glazbe.[75]

Kažotićeva reforma liturgijskog pjevanja kao glazbene izvedbe u teorijskom bi smislu imala za cilj liturgijsko pjevanje u zagrebačkoj stolnici uskladiti s glazbenim stilom višeglasja, tražeći kvalitetnije podučavanje pjevanja te liturgijsko pjevanje podići na umjetničku razinu izvođenja onoga vremena, kakvoj je vjerojatno bio svjedok u pariškoj katedrali.[76] S druge strane, ta je reforma mogla značiti da je htio sačuvati gregorijansko pjevanje od profanizacije te pada duhovnosti, što svjedoče i njegove odredbe o kanoniku kantoru.

Kao što je već spomenuto, višeglasno liturgijsko pjevanje na hrvatskim područjima do Kažotićeva vremena nije se razvilo dalje od dvoglasja. Za razliku od nekih zapadnoeuropskih sredina, gdje se višeglasje razvijalo u

II, 81.

69 Martinjak, *Gregorijansko pjevanje: baština i vrelo rimske liturgije,* 28.

70 Koprek, „Gregorijanski napjevi Velikog tjedna", 122.; Martinjak, *Gregorijansko pjevanje: baština i vrelo rimske liturgije,* 23

71 Josip Andreis, *Povijest glazbe IV*, (Zagreb: Liber; Mladost, 1974.), 85.

72 Martinjak, *Gregorijansko pjevanje: baština i vrelo rimske liturgije,* 29.

73 *Isto,* 28.

74 *Isto,* 29.

75 *Isto.*

76 Tuksar, „Augustin Kažotić, biskup zagrebački, sakralna glazba i liturgijsko pjevanje", 12.

sve složenije oblike, na hrvatskim je područjima ono ostalo usko povezano s liturgijom. Primjer takve prakse je organum, koji je bio namijenjen isključivo liturgijskoj uporabi. K tome, prethodno spomenuti Kažotićev napjev *Sanctus,* pisan u obliku organuma, mogao je predstavljati jednu od novih skladbi glazbeno-liturgijskog repertoara namijenjenih izvođenju u zagrebačkoj katedrali nakon provedene reforme liturgijskog pjevanja.[77]

Koji su se dijelovi reda mise pjevali višeglasno moguće je pretpostaviti na temelju tadašnje liturgijske prakse. Gregorijanski napjevi zabilježeni u liturgijskim knjigama, poput misala, daju uvid u pjevanu praksu bogoslužja. Svećeniku predsjedatelju misnog slavlja bilo je pridržano pjevanje liturgijskih recitativa označenih u rubrikama misala, kao što su ulazni pozdravi, predslovlje te ostale molitve.[78] U misi je gregorijansko pjevanje najviše izraženo u navješćivanju Božje Riječi u dijelovima koje pjeva predsjedatelj te u dijalogu s pukom koji mu odgovara.[79] Ostali pjevani dijelovi mise bili su namijenjeni izvođenju *schole cantorum*, odnosno pjevačkog zbora klerika.

Pučko pjevanje, koje podrazumijeva pjevanje na narodnom jeziku,[80] nije bilo dopušteno jer je službeni liturgijski jezik bio latinski. Budući da puk nije razumio latinski jezik, nije mogao u potpunosti razumjeti ni liturgijske tekstove niti aktivno sudjelovati u liturgijskom pjevanju na način na koji je sudjelovalo svećenstvo. S vremenom se u bogoslužje uvelo pjevanje hrvatskih parafraza liturgijskog teksta misnog ordinarija kako bi se puku omogućilo sudjelovanje u liturgijskom pjevanju. Pučko je pjevanje bilo dopušteno pod tihom misom i kod pučkih pobožnosti.[81]

O mogućnosti pojave prakse korištenja narodnog jezika u liturgijskom pjevanju svjedoči već spomenuta konstitucija pape Ivana XXII. kojom je zabranio narodni jezik u crkvenoj glazbi i pjevanju.[82] Jedna od Kažotićevih inovacija u liturgijskom repertoaru mogla je uključivati uvođenje pučkih napjeva u bogoslužje, o čemu će se također više pisati u sljedećem poglavlju.

IZVOR:

Statuta capituli Zagrabiensis. Objavio Tkalčić, Ivan Krstitelj. *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije*. *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis,* sv. II, Zagreb, 1873.-1874.

LITERATURA:

1. Andreis, Josip. *Povijest hrvatske glazbe IV.* Zagreb: Liber; Mladost, 1974.
2. Andreis, Josip. *Povijest glazbe I*. Zagreb: Liber; Mladost, 1975.

---

77 *Isto,* 9.

78 Kniewald, *Liturgika*, 69.; Martinjak, *Gregorijansko pjevanje: baština i vrelo rimske liturgije,* 23. Recitativni dijelovi mise koje pjeva predsjedatelj su redom: uvodni pozdrav, prikazna molitva, predslovlje s uvodom i "Svet", završna doksologija kanona, Gospodnja molitva s uvodom i dodatkom, "Mir Gospodnji", popričesna molitva i obrazac otpusta.

79 Koprek, „Gregorijanski napjevi Velikog tjedna", 122.

80 *Crkvena glazba: priručnik za bogoslovna učilišta* (Zagreb: Hrvatsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda, 1988.), 37.

81 Kniewald, *Liturgika,* 75.

82 Tuksar, „Augustin Kažotić, biskup zagrebački, sakralna glazba i liturgijsko pjevanje", 16.

3. Augustin, Aurelije. *O glazbi – De musica*. (prijevod Emil Čić; Tihomira Mršić), Zagreb: Naklada E. Čić, 2010.
4. Biškup, Marijan. „Teološke škole u Hrvatskoj prije osnutka zagrebačkog sveučilišta (1669.)". *Croatica Christiana periodica*, 3, br. 3 (1979.): 51. – 61.
5. Biškup, Marijan. *Blaženi Augustin Kažotić: (o. 1260. – 1323.): biskup, prosvjetitelj i zaštitnik siromaha*. Zagreb: Glas Koncila; Dominikanska naklada Istina, 2002.
6. Chailley, Jacques. *Povijest glazbe srednjega vijeka*. Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2006.
7. *Crkvena glazba*: *priručnik za bogoslovna učilišta*. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, 1988.
8. Ćurković, Marina. *Uloga Katoličke Crkve u obrazovanju i školskom sustavu u srednjem vijeku*. Diplomski rad. Split: Sveučilište u Splitu, 2021.
9. Demović, Miho. *Da li je Augustin Kažotić prvi poznati hrvatski glazbenik*. Diplomski rad. Zagreb: Institut za crkvenu glazbu „Albe Vidaković", 1969.
10. Demović, Miho. „Glazbena djelatnost Augustina Kažotića". *Sv. Cecilija* 29, br. 3 (1969.): 76. – 78.
11. Jedin, Hubert. *Velika povijest crkve III/I*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1971.
12. Jerković, Marko. *Djelovanje Zagrebačkog kaptola i njegovi kanonici u 14. stoljeću*. Doktorski rad. Zagreb: Hrvatski studiji, 2011.
13. Kniewald, Dragutin. *Liturgika*. Zagreb: Tipografija, 1937.
14. Koprek, Katarina. "Gregorijanski napjevi Velikog tjedna". *Historical contributions = Historische Beiträge*, 25, br. 31 (2006.): 121. – 148.
15. Koprek, Katarina. *Modaliteti gregorijanskih napjeva*. *Povijesni pregled i interpretacijske mogućnosti*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu; Katolički bogoslovni fakultet, 2019.
16. Krasić, Stjepan. *Dominikanci: povijest Reda u hrvatskim krajevima*. Zagreb: Hrvatska dominikanska provincija; Nakladni zavod Globus, 1997.
17. Martinjak, Miroslav. *Gregorijansko pjevanje: baština i vrelo rimske liturgije*. Zagreb: Hrvatsko društvo crkvenih glazbenika; Institut za crkvenu glazbu „Albe Vidaković", 1997.
18. Neralić, Jadranka. *Put do crkvene nadarbine: Rimska kurija i Dalmacija u 15. stoljeću*. Split: Književni krug, 2007.
19. Pažin, Zvonko. „Liturgijska služba čitača nekad i danas; Mogućnosti i perspektiva". *Živo vrelo,* XLI, br. 7 (2024.): 2. – 7.
20. *Šanjek,* Franjo. *Crkva i kršćanstvo u Hrvata: srednji vijek*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993.
21. Tuksar, Stanislav. „Augustin Kažotić, biskup zagrebački, sakralna glazba i liturgijsko pjevanje". *Arti musices* 50, br. 1/2 (2019.): 9. – 19.
22. Tkalčić, Ivan Krstitelj. „Stari bogoslužni obred u stolnoj crkvi zagrebačkoj". *Katolički list*, br. 27 (1895.): 209. – 211.